

ПЕТАР ХР. ИЛИЕВСКИ
Одговорен уредник
на Жива Антика

UDK 05 Živa Antika
807-05 Petruševski, M.

40 ГОДИНИ ЖИВА АНТИКА И СЕЌАВАЊЕ НА ПРОФ. М. Д. ПЕТРУШЕВСКИ

Почитувани колешки и колеги,
Драги гости и пријатели на антиката!

1. Да се зборува за *Жива Антика*, значи истовремено да се зборува и за проф. Михаил Петрушевски, основоположник и долгогодишен одговорен уредник на ова единствено наше класично списание. Денешнава промоција на 40-тото годиште на Ж. А., посветено на проф. Петрушевски, беше планирана за 16 декември, м.г., денот кога пред 45 години беше основан Философскиот факултет, чиј прв декан и организатор беше Петрушевски. Меѓутоа, на тој ден минатиот декември веќе беа предвидени неколку други манифестации, па кога веќе моравме да ја одложиме промоцијата, собиров го закажавме за денеска, кога се навршуваат токму две години од смртта на професорот. Промовирајќи го четириесеттото годиште на Ж. А., а воедно и 40-годишниот јубилеј на ова списание, ние денес со искрена благодарност и пиетет се сеќаваме на проф. Петрушевски, којшто во него вгради огромна енергија во текот на својот живот.

Четириесетгодишен век на едно списание за наши прилики е крупен настан. Кај нас биле основани многубројни списанија. Отпрвин тие започнувале со ентузијазам, но набргу потоа повеќето од нив губеле здив и згаснувале. Ретко кое успевало да се одржи подолго време. Такво списание, кое жилаво опстојува и покрај сите пречки, афирмирајќи ја нашата наука и остварувајќи плодна соработка со домашни и странски колеги и институции во текот на еден подолг период е *Жива Антика*.

Серијата на ова списание заедно со едицијата *Монографии* досега брои 66 книги. (Тие можат да се видат изложени во Семинарот за класична филологија). Меѓутоа, малцина во нашата средина знаат за него. За пошироката публика кај нас досега не е одбележано на ваков начин ниедна од објаве-

ните книги. Ова е прва промоција во 40 години. Можеби и таа ќе отпадне, ако за тоа немаше и друг повод.

Списанието е основано во 1950 година на иницијатива од проф. Петрушевски (Записник на Основачкиот состанок Ж. А. X, 3-4). Иницијативата за основање на вакво списание проф. Петрушевски (во X-то год. Ж.А. стр. 4) му ја припишува на својот учител Будимир. Меѓутоа, треба да се истакне дека до одржувањето на основачкиот состанок во Загреб проф. Петрушевски веќе беше извршил важни подготовки за издавање на списанието во Скопје. Како декан и продекан на Филозофскиот факултет во Скопје, откако ги организирал Семинарот и библиотеката за клас. филологија, тој се зафаќа со организирање на печатница при Факултетот, снабдена со лингвистички слогови. Кај македонската републичка влада, посебно кај тогашниот министер за просвета, наука и култура, др. Крсте Црвенковски, наоѓа полно разбирање за финансирање на списанието. Проф. Петрушевски не трубеше што намерава да прави, а правеше. *Жива Антика* не е проект, а негово готово дело од самиот почеток.

Првото годиште од Ж. А. излезе во 1951 год. во две свески. Во уводната статија на првиот број проф. Будимир го објасни насловот на сп. Ж. А.

Интересот на Ж. А. со текот на времето сè повеќе расте. Само колегите од Запад, „qui Slavica non legunt“, забележуваа дека од кратките резимеа не можеле да ја следат аргументацијата на статиите кои, неоспорно, носат нови факти и даваат оригинални решенија на третираните проблеми.

Тогаш проф. Петрушевски даде сугестија, цели статии во Ж. А. да се објавуваат на странски, главно, западноевропски јазици.

Со тоа им се даде можност и на иностраните колеги да соработуваат во Ж. А. Прв овде објави статија познатиот англиски класичен филолог и микенолог John Chadwick во 1958, потоа Kakridis од Грција во 1959, Irmischer од Германија и Zoumros од Грција во 1960 итн.

Проф. Петрушевски, како и Прличев, се раководеше од принципот: „или совршенство или смрт“. Кога во 1960 год. беше отпечатено X-то годиште од Ж. А. со искривени редови, излиени на дотраени матрици од монотипот на Универзитетската печатница, тој ја напушти Редакцијата. Но тоа го стори формално. Мене ми го отстапи одговорното уредништво, а тој продолжуваше со родителска љубов и грижи да го следи процесот околу издавањето на Ж. А. Тогаш јас тргнав по неговите стапки. Прво се ангажирав околу екипирањето на Универзитетската печатница со нови монотип машини. Двата броја на XI-тото годиште излегоа и технички наполно издржани. Така продолжија и следните.

Поради тоа што ова списание излегува во Скопје, колегите од странство сметаа дека Скопје е центар на класичните студии во Југославија. Тие немаа претстава дека класичната настава во Македонија се бори за гол опстанок. Во 1954 год. беа укинати единствените класични паралелки во една од скопските гимназии.

Опстанокот на Катедрата за класични студии на Факултетот исто така често беше доведуван во прашање, зашто „Групата не била рентабилна, немала многу студенти“.

Во шеесеттите години секна приливот на кандидати за класични студии од класичните паралелки, а и од другите насоки никој не се решаваше да студира на Група, која при ваков однос на просветната политика, немаше никаква перспектива.

Тоа тешко му паѓаше на проф. Петрушевски. Тогаш тој го сврте вниманието на членовите од Групата кон научната работа и на неа го фрли тежиштето. Секој месец на Катедрата се одржуваа научни состаноци, а прилозите што се читаа и дискутираа, потоа се објавуваа во Ж. А. Угледот на списанието сè повеќе растеше.

За тоа колку беше ова списание уште тогаш познато и каков углед уживаше во светот, можеше да се види од фактот што по катастрофалниот скопски земјотрес на адреса од Жива Антика започна да пристига огромна помош во книги не само за класичната, туку и за други библиотеки од Скопје.

Земјотресот во 1963 год. се одрази многу лошо на работата врз Жива Антика. Се работеше во ненормални услови, но не дозволивме да згасне Ж. А. Тогаш се појави само еден број за две години (1963 – 1964). А потоа продолжи редовно да излегува двапати годишно со по 30–40 печатарски табаци.

Во седумдесеттите години Ж. А. уште повеќе го прошири својот делокруг. Одвај тогаш кај нас се формираа републички друштва за класични студии. Обично прво се организираат стручни друштва, а потоа тие основаат свој орган – списание. Случајот со Ж. А. е обратен. Прво е основано списанието со цел да ги обедини класичните филолози, археолози и историчари на Стариот век, а потоа тие да организираат друштво. Поставената цел на состанокот во Загреб Жива Антика ја имаше одамна постигнато и надминато. Така што во почетокот на седумдесеттите сосема природно дојде и до формално организирање на републичките друштва за антички студии и сојузот на републичките друштва, којшто беше веднаш зачленет и во Светската федерација на друштвата за класични студии (FIEC). Тогаш можевме и ние, како домаќини да организираме и меѓународни конгреси. Сојузот започна секоја трета година да одржува научни собири во различните републики, а прилозите се објавуваа во Ж. А.

Првата половина на осумдесеттите се карактеризира со тоа што околу Жива Антика се концентрираа најистанкнатите микенолози од светот. Тогаш сосема природно дојде сугестија од Меѓународната комисија за микенолошки студии, VIII меѓународен микенолошки колоквиум да се одржи во Македонија. Тој беше организиран преку Македонската академија на науките и одржан во 1985 во Охрид. Рефератите ги објави МАНУ во посебен зборник *Tractata Mysenaea*, зашто средствата за издавање на Ж. А. почнаа нагло да се смалуваат.

Општата инфлација во втората половина на осумдесеттите лошо се одрази на обемот од Ж. А. Печатарските трошоци за сојузни примарнонаучни списанија беа покривани од сите републики, но изчинот како тие се доделуваа откако ќе се отпечати бројот, не беше поволен. Од времето кога беа доделувани тие средства до објавувањето на бројот цените на графичките услуги понекогаш се удесетостручуваа. Додека порано едно годиште на Ж. А. можеше да биде објавено на 500 и повеќе страници, во 1987 одвај можевме да платиме печатење за 50 страници (37-то годиште има само 53 страници).

Ж. А. се печати во ограничен тираж (600 примероци и по 100 сепарати). Наменето е, главно, за размена, преку која се добиваат скапоцени изданија не само за Семинарот за класична филологија, туку и за други библиотеки. Со тоа на нашава заедница ѝ се заштедуваат огромни девизни средства за набавка на странска литература.

Бидејќи во ова време обемот на Ж. А., поради гореспомнатите причини многу се смали, просто ни беше срам така танки книшки да испраќаме за крупни и скапи публикации. Затоа прибегнавме и кон еден друг начин на финансирање посебни изданија на Ж. А. Така ја објавивме монографијата за глаголскиот вид од проф. Кравар со средства од Хрватска, една друга, *Versus Latini*, во која најдоа место и песни на македонски поети препеани на латински од проф. Силво Коприва од Словенија, а во соработка со колеги од Северна Америка во 1989 год. ја издадовме монографијата *Studia Mysenaea* со средства од Институтот за егејска преисторија од New York и Austin во Texas. Печатењето, пак, на IX-иот број од едицијата *Монографии* беше овозможено со средства од нашите министерства за наука и култура, а помогна и Заедницата за научни дејности од Словенија. За да се компенсира танкиот обем на редовните броеви на Ж. А. од последните години, вршиме размена и со овие изданија. Така моравме да се снаоѓаме на разни начини за да ја спасиме размената, преку која можеме да ги следиме најновите научни резултати во светот.

Издавање на меѓународно научно списание, кое има соработници во целиот свет, е континуиран процес кој бара ма-

котрпна работа и жртвување на драгоцено време. Ж. А. е резултат на таков ентузијазам и саможртва. Меѓу нив има и еден кој веќе 14 години доброволно помага, а нигде не е на платен список.

Во досега објавените броеви на Ж. А. се публикувани близу 2000 библиографски единици, покрупни и поситни студии и прилози од различни области на класичните науки: филологија (јазик и литература), философија, уметност, архитектура, археологија, астрономија, историја, епиграфија, нумизматика, митологија, право, економика, социјални односи, математика и други науки што се зародиле и развивале на античкиот Балкан. Во Ж. А. се објавуваат нови, необјавени антички споменици и се дава оценка на античкото наследство во светската култура. Невозможно е да се даде дури ни најсумарен преглед на нејзината хетерогена содржина од овие 40 годишта.

Сепак, паѓа в очи дека филологијата е најзастапена. Преку четири петини од статиите третираат филолошки проблеми. Не е чудно што е така. Нема ништо посилено и потрајно од зборот. Монументални антички зданија, дворци и храмови, одамна се во урнатини. Забот на времето не ги поштедил ни совршените класични скулптури од мермер и филдиш, кои и во фрагментарна состојба будат восхит кај гледачите. Атмосферските промени ги збришале и живописните фрески по ѕидовите на разни светилишта и палати. Хомеровите поеми, меѓутоа, и денес се живи и свежи како пред близу 3000 години. Творечкиот дух на старите Грци нигде не се манифестираше така силно и полно како во литературата. Ниедна литература во светот не укажала такво моќно влијание како старогрчката.

Старите Грци и Римјани се изумрени. Но нивните дела живеат и денес. Заедно со уметничките творби на нивната архитектура, скулптура, литература и др., и денес се во жива употреба голем број зборови и термини од нивните јазици. На разни начини и во различни форми античката грчко-римска култура укажувала влијание на овој терен во текот на повеќе векови пред доселувањето на Словените. Македонските Словени се населиле во полухеленизирана и полуроманизирана балканска средина. Континуитетот на античката традиција овде никогаш не бил прекинат. Остатоци од античката материјална и духовна култура овде се среќаваат на секој чекор.

Само во нашата република се откриени четири големи антички театри (Скупи, Стоби, Лихнид, Хераклеја), каде што биле прикажувани класични драми и се ширела античка

култура. Овде се најдени многубројни грчко–латински натписи и продолжуваат да се откриваат нови.

Траги од античка култура има и во фолклорот: во народната носија, музиката, ората и др. Женското оро чамче, од Дебарско, со кренати раце, како кај тетовската менада која е симбол на Ж. А. е исто така жив антички споменик дојден преку вековна традиција.

Античката философска мисла, како и писменоста, продираше на нашите простори и преку христијанството од самиот почеток. Старословенскиот книжовен јазик е образуван директно според обрасците на грчкиот јазик. Со средновековните преводи на патристичката литература, преку која и во Европа се ширеле идеи од класичногрчката философија кај нас продолжила да струи античката култура. Рецепцијата на античката култура во последниот период, во втората половина на нашиов век, кај нас исцело е под знакот на Петрушевски. Тоа тој го има реализирано како преку школскиот систем, организиран од него на Филозофскиот факултет, така и преку неговите препеви и преводи на Хомер, Ајсхил, Нонос, Аристотел, со што класичните дела на овие автори им ги направи достапни на нашата поширока читачка публика.

Во тој поглед сп. Ж. А. има посебно место и значење. Само 40 години се недоволни за проучување на култура која се развивала, трансформирала и пенетрирала на наш терен во текот на еден период од преку 40 векови. А тоа значи дека Ж. А. има перспектива да живее и уште долго има што да расветлува.

Жива Антика е, неоспорно големо и значајно дело. Големите дела, како и крупните објекти, одблизу не можат да се согледаат во целост. Човек треба да се оддалечи за првите временски, а за вторите просторно, па да може да ги види нивните широки и високи размери. Јас овде само нафрлив извесни факти за Ж. А., за нејзините досега остварени резултати и нерешени проблеми. Меѓутоа, вистинската оценка на *Жива Антика* и на придонесот на проф. Петрушевски за нејзиното основање и рецепција на класичната култура кај нас, допрва треба да ја дадат идните поколенија.*

Благодарам за вниманието!

* Повеќе податоци за проф. Петрушевски и Жива Антика (како списанието така и остатоци од антиката на наш терен) в. во статијата „Михаил Д. Петрушевски и сп. Жива Антика“, која се печати во *Прилози на МАНУ* Одделение за општествени науки за 1992 г. по случај на 80–годишнината од раѓањето на професорот. Користам прилика овде да соопштам дека архивата на Ж.А. од изминативе 40 години е предадена во Архивот на МАНУ, каде што ќе може да ја користи секој што е заинтересиран за ова списание.